

Mogu li projekti pojesti zagovaranje?

Dvostruka misija udruga osoba s invaliditetom (OSI) podrazumijeva istodobno obavljanje zagovaračke funkcije i pružanje konkretnih usluga korisnicima. Takav model djelovanja stvara složene izazove u upravljanju resursima, određivanju prioriteta i oblikovanju organizacijskog identiteta, ali ujedno otvara mogućnost stvaranja snažne sinergije: praktične usluge mogu postati temelj za šire društvene promjene. U hrvatskom kontekstu ta je ravnoteža osobito važna, jer sektor uvelike ovisi o projektnom financiranju. Udruge se suočavaju s intenzivnim administrativnim zahtjevima i pritiskom kratkoročnih projektnih ciljeva.

Zagovaračka uloga udruga osoba s invaliditetom

Zagovaračka funkcija udruga OSI duboko je ukorijenjena u zaštiti i promicanju prava svih osoba s invaliditetom, a ne samo njihovih članova ili neposrednih korisnika usluga. Takva uloga obuhvaća širok raspon aktivnosti koje djeluju na razini javnih politika, zakonodavstva i društvene svijesti.

Prije svega, riječ je o utjecaju na zakone i javne politike. Udruge sudjeluju u procesima izrade i izmjena propisa, primjerice zagovarajući izmjene zakonskog okvira socijalne skrbi ili potpunu provedbu međunarodnih standarda poput KPOSI-ja, osobito njezina članka 19. koji jamči pravo na život u zajednici. Zagovaračke inicijative također uključuju razvoj i unapređenje nacionalnih modela osobne asistencije te sustavnih oblika podrške samostalnom životu.

Jednako važan segment čini borba protiv diskriminacije u ključnim društvenim područjima. To uključuje kritičko preispitivanje postojećih politika zapošljavanja, zagovaranje inkluzivnog obrazovanja u redovitim školama te kontinuirano isticanje problema nepristupačnosti javnog prostora i javnih usluga.

Zagovaranje podrazumijeva i aktivno promicanje jednakih mogućnosti kroz sustavne reforme. Primjeri takvih inicijativa uključuju

zalaganje za obveznu digitalnu pristupačnost javnih usluga – primjerice elektroničke uprave dostupne slijepim i slabovidnim osobama – ili razvoj infrastrukture za inkluzivni sport, poput prilagođenih sportskih terena u gradovima.

Ovakva vrsta djelovanja po svojoj je naravi dugoročna, strateška i proaktivna. Dok pojedinačne usluge pomažu određenom broju korisnika, uspješno zagovaranje može utjecati na tisuće života te stvoriti uvjete koji trajno mijenjaju institucionalni okvir i društvene standarde. Takvim pristupom stvara se okvir u kojem buduće generacije osoba s invaliditetom neće biti suočene s istim strukturnim preprekama.

Zagovaračka dimenzija ima i snažnu međunarodnu komponentu. Hrvatska civilna društva surađuju s europskim i međunarodnim mrežama, primjerice s organizacijom European Network on Independent Living (ENIL), sudjelujući u europskim platformama za prava osoba s invaliditetom te razmjenjujući iskustva i primjere dobre prakse koji mogu imati regionalni ili međunarodni utjecaj.

Uloga pružatelja usluga

Za razliku od zagovaračke funkcije, koja je strateška i sustavna, uloga pružatelja usluga izrazito je operativna i usmjerena na neposredne potrebe pojedinaca ili manjih skupina korisnika.

Spektar usluga koje udruge pružaju vrlo je raznolik i obuhvaća više područja podrške. Jedan od najčešćih oblika su poludnevni i dnevni boravci, odnosno centri u kojima se provode programi socijalizacije, razvoja životnih vještina, kreativnih aktivnosti i rekreacije. Takvi programi posebno su važni za djecu i mlade s težim oblicima invaliditeta.

Drugi ključni oblik podrške jest osobna asistencija. Riječ je o individualiziranoj usluzi u kojoj asistenti pomažu korisnicima u svakodnevnim aktivnostima – od osobne higijene i prehrane do kretanja, administrativnih obveza i društvene participacije. U praksi se često radi o 20 do 40 sati podrške tjedno po korisniku, uz individualni plan usluge.

Rehabilitacijske usluge također zauzimaju važno mjesto. One mogu uključivati fizioterapiju uz specijaliziranu opremu, logopedsku terapiju za osobe s govornim poteškoćama ili psihosocijalnu podršku osobama koje se suočavaju s traumama, kroničnim bolestima ili socijalnom izolacijom.

Udruge često pružaju i savjetodavne usluge. One mogu biti pravne prirode – primjerice pomoć u ostvarivanju prava iz sustava socijalne skrbi – psihološke, usmjerene na podršku obiteljima, ili karijerne, povezane s profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem.

Važan segment čine i usluge prilagođenog prijevoza. Udruge raspoložu specijaliziranim vozilima s rampama ili dizalima te osposobljenim vozačima koji svakodnevno omogućuju korisnicima dolazak na terapije, obrazovne programe ili društvene aktivnosti.

Sve je značajniji i razvoj modela stanovanja uz podršku. Takvi programi uključuju manje stambene zajednice u kojima osobe s invaliditetom žive uz stalnu stručnu podršku, uče samostalne životne vještine i postupno prelaze iz institucionalnih oblika skrbi u život u zajednici.

Sve navedene usluge zahtijevaju visoku razinu individualne prilagodbe. Primjerice, osobe s autizmom trebaju specifične komunikacijske i ponašajne protokole, dok osobe s multiplom sklerozom trebaju fleksibilne rehabilitacijske programe koji se prilagođavaju promjenama zdravstvenog stanja. Istodobno, broj korisnika često je ograničen financijskim okvirima projekata, pa pojedini programi obuhvaćaju tek dvadesetak do pedesetak osoba.

Međusobna povezanost dviju uloga

Zagovaranje i pružanje usluga nisu suprotstavljene funkcije, već međusobno ovisni elementi djelovanja udruga osoba s invaliditetom.

Zagovaranje bez konkretnih usluga riskira gubitak dodira s realnim potrebama korisnika i može postati apstraktno. Teško je, primjerice, uvjerljivo zagovarati razvoj sustava osobne asistencije bez konkretnih primjera iz prakse.

S druge strane, pružanje usluga bez zagovaračke dimenzije može dovesti do situacije u kojoj udruge samo privremeno ublažavaju posljedice sistemskih nedostataka, ali ne doprinose njihovom rješavanju. U tom slučaju usluge postaju svojevrsna “zakrpa” u sustavu.

Optimalan model djelovanja podrazumijeva uzajamno povezan odnos: iskustva iz svakodnevnog rada s korisnicima postaju empirijski podaci za zagovaračke inicijative.

Glavni izazovi: vremenski i resursni pritisak

Udruge osoba s invaliditetom u Hrvatskoj u velikoj se mjeri oslanjaju na projektno financiranje iz različitih izvora: europskih fondova, nacionalnih programa i lokalnih proračuna. Takav sustav financiranja stvara snažan administrativni i operativni pritisak.

Projekti financirani iz europskih programa, primjerice iz programa građanskih prava ili fondova za zapošljavanje i socijalnu inkluziju, zahtijevaju opsežnu dokumentaciju, detaljno financijsko praćenje i redovito izvještavanje. To uključuje prikupljanje statističkih podataka o korisnicima, provođenje anketa zadovoljstva, analizu rezultata i dokazivanje učinkovitosti aktivnosti.

Istodobno je potrebno organizirati svakodnevni operativni rad: zapošljavanje stručnjaka, koordinaciju rasporeda usluga, komunikaciju s obiteljima korisnika te održavanje opreme i infrastrukture.

Zbog takvih obveza velik dio organizacijskih kapaciteta – procjenjuje se između sedamdeset i devedeset posto – usmjeren je na provedbu usluga i administraciju projekata. Za zagovaračke aktivnosti često ostaje tek manji dio vremena i resursa.

Posljedica toga je da se zagovaranje često odgađa ili provodi sporadično. Sudjelovanje u radnim skupinama ministarstava, organizacija javnih kampanja, analiza zakonodavnih prijedloga ili komunikacija s medijima nerijetko se svode na aktivnosti koje se provode tek kada to dopuštaju projektne obveze.

U ruralnim područjima problem je dodatno izražen. Manjak lokalnih organizacija i usluga znači da mnoge osobe s invaliditetom ostaju izvan dosega organiziranih programa i javnog zagovaranja, što produbljuje regionalne nejednakosti.

Sukobi interesa i percepcijski rizici

Financijska ovisnost o javnim sredstvima otvara pitanje potencijalnih sukoba interesa. Postavlja se legitimno pitanje može li organizacija koja prima sredstva iz određenog izvora istodobno javno kritizirati nedostatke tog sustava.

U praksi se ponekad javlja autocenzura. Umjesto otvorene kritike sustavnih problema,

organizacije mogu pribjegavati blažim formulacijama kako ne bi ugrozile buduće financiranje.

Drugi problem odnosi se na prilagođavanje projektima. Organizacije mogu razvijati programe koji bolje odgovaraju kriterijima natječaja, iako možda ne odgovaraju najvažnijim potrebama zajednice.

Postoji i rizik da se skupina korisnika uključenih u određeni projekt počne doživljavati kao reprezentativna za cijelu populaciju osoba s invaliditetom, iako stvarnost obuhvaća mnogo širi i raznolikiji spektar potreba.

Zagovaranje bi, međutim, trebalo obuhvatiti sve osobe s invaliditetom: one koje žive u ruralnim područjima, osobe smještene u institucijama, osobe s nevidljivim invaliditetima ili kroničnim bolestima te one koje iz različitih razloga nisu uključene u organizirane programe podrške.

Strategije za uspostavljanje ravnoteže

Organizacijske mjere

Jedna od mogućih mjera jest jasna podjela organizacijskih kapaciteta. Veći dio zaposlenika može biti usmjeren na operativne usluge, dok manji, ali stabilan tim preuzima odgovornost za zagovaranje i javne politike.

Godišnje planiranje zagovaračkih aktivnosti također je važno. Organizacije mogu unaprijed definirati broj inicijativa, sudjelovanje u radnim skupinama, javne kampanje i komunikaciju s institucijama.

Suradnja i partnerstva među udrugama dodatno povećavaju kapacitete. Podjela tematskih područja među organizacijama omogućuje specijalizaciju i smanjuje opterećenje pojedinačnih udruga.

Programske mjere

Iskustva korisnika usluga mogu se sustavno dokumentirati i analizirati. Identificirani problemi – primjerice nedostatak pristupačnog prijevoza ili obrazovnih programa – mogu postati temelj zagovaračkih inicijativa.

Podaci prikupljeni kroz rehabilitacijske programe ili savjetovanja mogu poslužiti kao argumenti u prijedlozima javnih politika ili sudskim postupcima protiv diskriminacije.

Financijske i komunikacijske mjere

U projekte se može unaprijed uključiti

komponenta zagovaranja. Izvještaji o provedbi mogu sadržavati analizu sustavnih prepreka i preporuke za njihovo uklanjanje.

Organizacije također mogu osigurati da dio zaposlenika ima jasno definirano vrijeme za sudjelovanje u nacionalnim i međunarodnim inicijativama.

Važnu ulogu ima i organizacijska kultura. Statuti i strateški dokumenti mogu naglasiti da je zaštita prava temeljna misija organizacije, a pružanje usluga jedan od načina njezina ostvarivanja.

U nekim slučajevima korisno je institucionalno razdvajanje aktivnosti – primjerice kroz povezane organizacije ili podružnice – kako bi se smanjio pritisak između operativnih i zagovaračkih funkcija.

Pitanja za strateške radionice

Kako bi organizacije sustavno razvijale ravnotežu između dviju misija, korisno je otvoriti nekoliko ključnih pitanja:

- Koliko sati godišnje organizacija posvećuje zagovaračkim aktivnostima, poput dopisa institucijama, sudjelovanja u javnim raspravama ili medijskih istupa?
- Koje su teme zagovaranja najvažnije za zajednicu osoba s invaliditetom – primjerice inkluzivni sport, pristupačan prijevoz ili sudjelovanje u procesima odlučivanja?
- Postoje li mogućnosti za zajedničke projekte i regionalne mreže koje bi ojačale zagovarački kapacitet organizacija?

Ravnoteža između pružanja usluga i zagovaranja nije samo organizacijsko pitanje, već strateško opredjeljenje. Kada su obje dimenzije povezane, praktična iskustva korisnika postaju snažan temelj za trajne društvene promjene, a zagovarački uspjesi stvaraju uvjete u kojima će buduće generacije osoba s invaliditetom imati veće mogućnosti za ravnopravno sudjelovanje u društvu.